

Hèracles, Els Jocs Olímpics i Barcelona

Heracles, Los Juegos Olímpicos y Barcelona

R. Balius i Juli

Recentment, el CIO ha adquirit un exemplar de la famosa obra d'Emile-Antoine Bourdelle, "Hèracles Arquer" la qual, sens dubte, tindrà un lloc destacat junt a "l'Atleta Americà" de Rodin, en el futur Museo Olímpic de Lausanne.

Dues llegendes mitològiques relacionen a Hèracles, anomenat pels llatins Hèrcules, amb l'origen dels Jocs Olímpics i amb la fundació de Barcelona, la ciutat que serà olímpica al juliol de 1992.

Hèracles, és l'heroi més cèlebre de la mitologia clàssica. Fill d'Alcmena i d'Anfitrió, encara que el seu veritable pare fora Zeus, el més gran dels déus helènics. Aquest, aprofitant-se de l'absència d'Anfitrió, el qual es trobava en una expedició guerrera, prengué la seva forma i aspecte per enganyar a Alcmena i així engendrar a Hèracles. Hera, esposa de Zeus, gelosa d'Alcmena, perseguí sense treva a l'heroi, inclús abans del seu naixement. Persuadí a Ilítia, deessa dels parts, que endarrerís el d'Hèracles i avancés el del seu cosí Euristeu, personatge presentat com un ésser imperfect físicament i moralment. Hèracles que en la seva infantesa havia sobreviscut a diferents intents d'Hera per assassinar-lo, anà a Delfos després de donar mort involuntàriament als seus fills, en un accés de bogeria que li va enviar Hera. L'oracle li ordenà, que com expiació del seu crim, es posés al servei d'Euristeu per un espai de dotze anys. L'imposà dotze treballs, els quals, en comptes d'ocasionar la seva perdició, li proporcionaren gloria i popularitat. Li ordenà matar el lleó de Nemea i l'hidra de Lerna,

Recientemente, el CIO ha adquirido un ejemplar de la famosa obra de Emile-Antoine Bourdelle, "Heracles Arquero", la cual sin duda, tendrá un lugar destacado junto al "Atleta Americano" de Rodin, en el futuro Museo Olímpico de Lausanne.

Dos leyendas mitológicas relacionan a Heracles, a quien los latinos llamaban Hércules, con el origen de los Juegos Olímpicos y con la fundación de Barcelona, la ciudad que será olímpica en julio de 1992.

Heracles, es el héroe más cèlebre de la mitología clásica. Era hijo de Alcmena y de Anfitrión, aunque su verdadero padre fue Zeus, el más grande de los dioses helénicos. Éste, aprovechándose de la ausencia de Anfitrión, que se hallaba en una expedición guerrera, tomó su forma y aspecto para engañar a Alcmena y engendrar a Heracles. Hera, esposa de Zeus, celosa de Alcmena, persiguió sin tregua al héroe, incluso antes de su nacimiento. Persuadió a Ilítia, diosa de los alumbramientos, de que retrasase el nacimiento de Heracles y adelantase el de su primo Euristeo, personaje que es presentado como un ser imperfecto física y moralmente. Heracles que en su niñez había sobrevivido a diferentes intentos de Hera para asesinarle, acudió a Delfos después de haber dado muerte involuntariamente a sus hijos, en un acceso de locura que le había enviado Hera. El oráculo le ordenó, que como expiación de su crimen, se pusiera al servicio de Euristeo por espacio de doce años. Éste le impuso entonces doce trabajos, que en

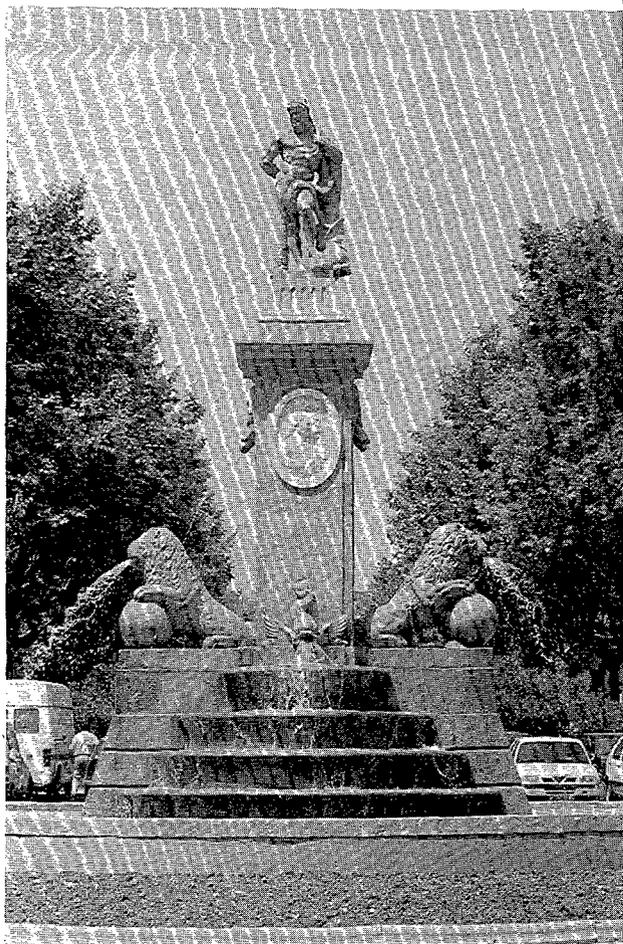

Figura 1. Font d'Hèrcules. Damià Campeny (1797). Barcelona.
Figura 1. Fuente de Hércules. Damià Campeny (1797).
 Barcelona.

capturar el porc senglar d'Erimant i a la cérvola de Cerinea, caçar les aus del llac Estinfalos, netejar el fem dels estables del rei Augias, capturar el brau de Creta i les eugues de Diomedes, portar-li el cinturó d'Hipòlita, reina de les Amazones, els ramats de Gerió, el ca Cérber dels Inferns i les pomes d'or del país de les Hespèrides. A més a més d'aquests dotze treballs, s'atribueixen a Hèrcules innumera- bles llegendes, la darrera de les quals és la de la seva pròpia mort amb intervenció del foc; es llançà voluntariament a una foguera i mitjançant el foc es va poder despullar del seu component peridor, que havia heretat de la seva mare mortal Alcmena; es purificà i es reconcilià amb Hera, convertint-se aquesta en la seva mare immortal, llavors adquirí ell mateix aquesta condició.

L'origen dels Jocs Olímpics, cal buscar-ho en la llegenda mitològica. Segons aquesta els Jocs varen ser instaurats per Pèlops, fill de Tàntal; després caigueren en desús i els hauria renovat i ordenat Hèrcules, quan retornà de la batalla contra Augias, rei d'Elide. Aquest s'havia compromès amb Hèrcules, a lliurar-li part del seu regne, si netejava el fem dels seus immensos estables. L'heroi, com-

lugar de ocasionar su perdición, proporcionaron al héroe gloria y popularidad. Le ordenó matar el león de Nemea y la hidra de Lerna, capturar el jabalí de Erimanto y a la cierva de Cerenia, cazar las aves del lago Estinfalo, limpiar el estiércol de los establos del rey Augias, capturar el toro de Creta y las yeguas de Diomedes, traerle el cinturón de Hipólita, reina de las Amazonas, los rebaños de Geriones, el can Cerbero de los Infernos y las manzanas de oro del país de las Hespérides. Además de estos doce trabajos, se atribuyen a Heracles innumera- bles leyendas, la última de las cuales es la de su muerte con intervención del fuego; se lanzó voluntariamente a una hoguera y por el fuego pudo despojarse de su componente percedero, que había heredado de su madre mortal Alcmena; se purificó y se reconcilió con Hera, que se convirtió en su madre inmortal, adquiriendo entonces él mismo esta condición.

El origen de los Juegos Olímpicos, debe buscarse en la leyenda mitológica. Según ésta los Juegos habrían sido instaurados por Pélope, hijo de Tántalo; después habrían caído en desuso y los habría renovado y ordenado Heracles, al regresar de la guerra contra Augias, rey de Elide. Éste, se había comprometido con Heracles, a entregarle parte de su reino, si limpiaba el estiércol de sus inmensos establos. El héroe, cumpliendo uno de sus trabajos, realizó la proeza, pero Augias no observó lo convenido y la guerra fue inevitable. Heracles venció a Augias y a sus dos sobrinos Eurito y Ctéato, que estaban al frente de sus tropas.

Según Píndaro (poeta griego, Cinocéfaló 522 ó 518 a.C. - Argos 45 a.C.), Heracles fundó los Juegos Olímpicos después de esta campaña guerrera. En sus Odas Olímpicas son numerosos los pasajes dedicados a rememorar esta fundación:

“Himnos, reyes de la lira, ¿A que dios, a que héroe, a que hombre cantaremos? Ciertamente, Pisa es de Zeus y Heracles instituyó la Olimpiada...” (O1. II Estrofa 1); “... y a la vez él había instituido el juicio puro de los grandes juegos y la fiesta quinquenal cerca de los rostros divinos de Alfeo...” (O1. III Antiestrofa 2); “... y que cuando Heracles, el de las gestas, rebrote augusto de los Alceidas, hubiese venido e instituyese en honor de su padre la fiesta que reúne muchos mortales y las ordenanzas supremas de los juegos...” (O1. VI Estrofa 4); La Xa Olímpica tiene como mito central la fundación de los juegos. “... Las leyes de Zeus me han empujado a cantar la competición extraordinaria que, cerca del antiguo sepulcro de Pélope, fundó Heracles, erigiendo seis altares, después de haber matado al irreprochable Ctéato, hijo de Poseidón...” (O1. X Estrofa 2); “... y de haber matado Eurito, para obtener del insolente Augias, de buen grado o por la fuerza, la paga de sus servicios...” (O1. X Antiestrofa 2); “Entonces Heracles el valiente hijo de Zeus, reunió en Pisa, la totalidad del ejército y el botín. Allí delimitó un bosque divino, que consagró a su padre supremo...” (O1. X Estrofa 3); “... una vez repartidos los despojos de la guerra ofrecia las primicias y como, entonces, instituyó el festival de cada cinco años con la

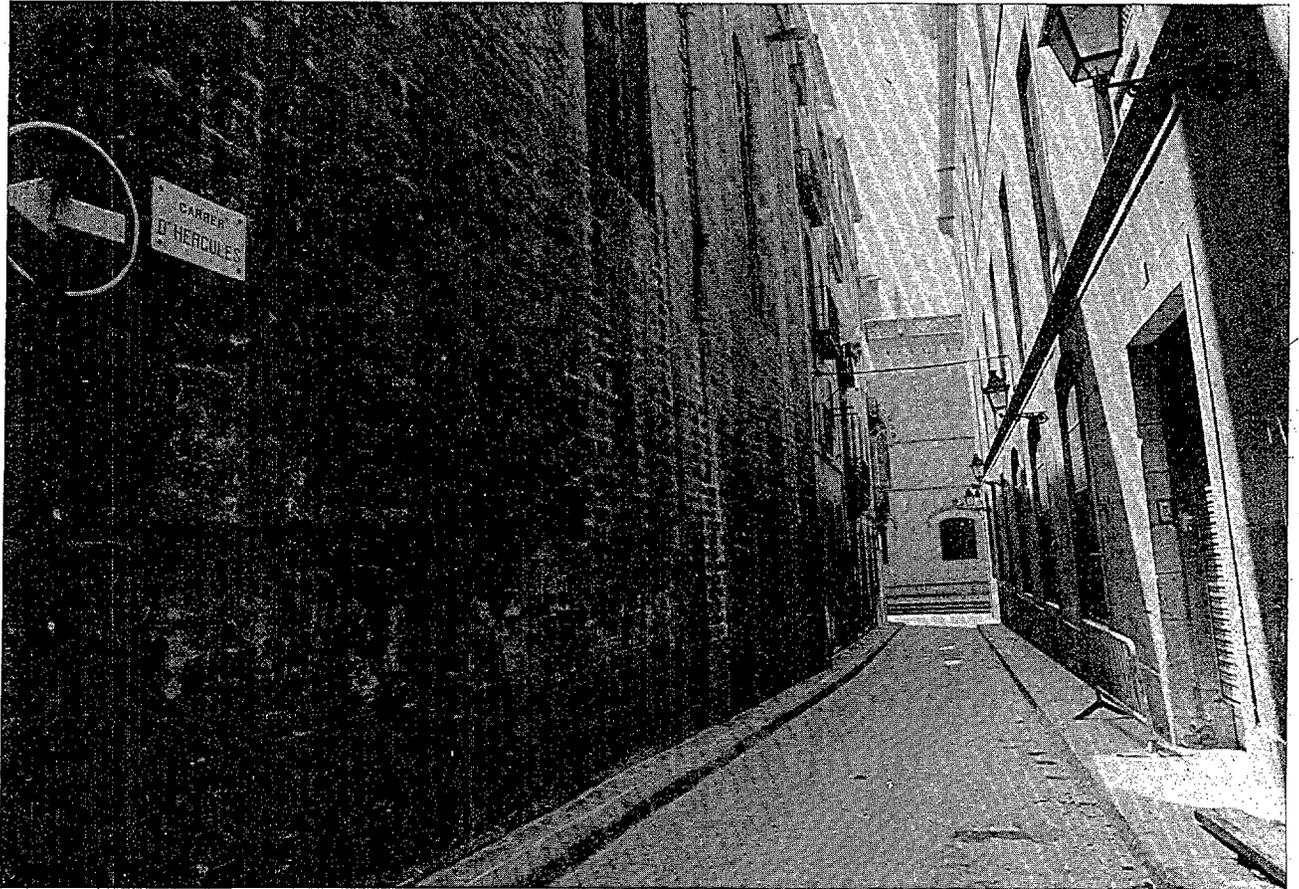

Figura 2. Carrer d'Hèrcules. Barcelona.
Figura 2. Calle de Hércules. Barcelona.

plint un dels seus treballs, realitzà la proesa, però Augias no observà allò convingut i la guerra fora inevitable. Hèracles va vèncer a Augias i als seus dos nebots Èurit i Ctéat, que romandraven al front de les seves tropes.

Segons Píndar (poeta greg, Cinocèfal 522 o 518 a.C. - Argos 45 a.C.), Hèracles fundà els Jocs Olímpics després d'questa lluita guerrera. En les seves Odes Olímpiques són nombrosos els passatges dedicats a rememorar aquesta fundació:

“Himnes, reis de la lira, A quin déu, a quin heroi, a quin home cantarem? Certament, Pisa és de Zeus i Hèracles instituí l'Olimpiada, ...” (O1. II Estrofa 1); “... i a la vegada ell instituí la raó pura dels grans jocs i la festa quinquenal prop dels rostres divins d'Alfeu ...” (O1. III Antiestrofa 2); “... i que quan Hèracles, el de les gestes, rebrot august dels Alceides, hagués vingut i instituí en honor el seu pare la festa que reuneix molts mortals i les ordenances supremes dels jocs, ...” (O1 VI Estrofa 4); La Xa Olímpica té com a mite central la fundació dels jocs. “... Les lleis de Zeus m'han portat a cantar la competició extraordinària que, prop de l'antic sepulcre de Pèlops, fundà Hèracles, erigint sis altars, després de donar mort a l'irreprotxable Ctéat, fill de Posidó, ...” (O1. X Estrofa 2); “... i d'haver matat Èurit, per obtenir de l'insolent Augias, de bon grat o per la força, el pagament dels seus serveis ...” (O1. X Antiestrofa 2); “Llavors Heracles el valent fill de

Olimpiada primera y con los premios de la victoria...” (O1. X Epode 3).

Otra leyenda referida por Pausanias (s. II d.C.), atribuye a otro Heracles procedente de Creta, la fundación de los Juegos Olímpicos, aunque admite también la intervención de Heracles, el hijo de Anfitríon, en su organización, precisamente después de vencer a Augias. Sin embargo, nos movemos en el terreno mitológico y para nuestra narración nos conviene aceptar el protagonismo del Heracles héroe, al cual como hemos señalado, los latinos llamaban Hércules.

Se cuenta que Geriones, el gigante de tres cabezas y tres torsos, que habitaba con sus rebaños de bueyes en la isla de Eritia (situada cerca de España), invadió la Península Ibérica, destronando a Tubal rey de Iberia. Pirene, hija de Tubal huyendo del gigante se escondió en los bosques del norte de la península, pero al saberlo éste, provocó un incendio en el que quedó atrapada la princesa. Enterado Hércules de la fechoría que había cometido Geriones, corrió en auxilio de Pirene, la rescató del fuego, pero no pudo evitar su muerte. Hércules mató al gigante a flechazos o a golpes de maza (no existe acuerdo sobre este extremo), des-

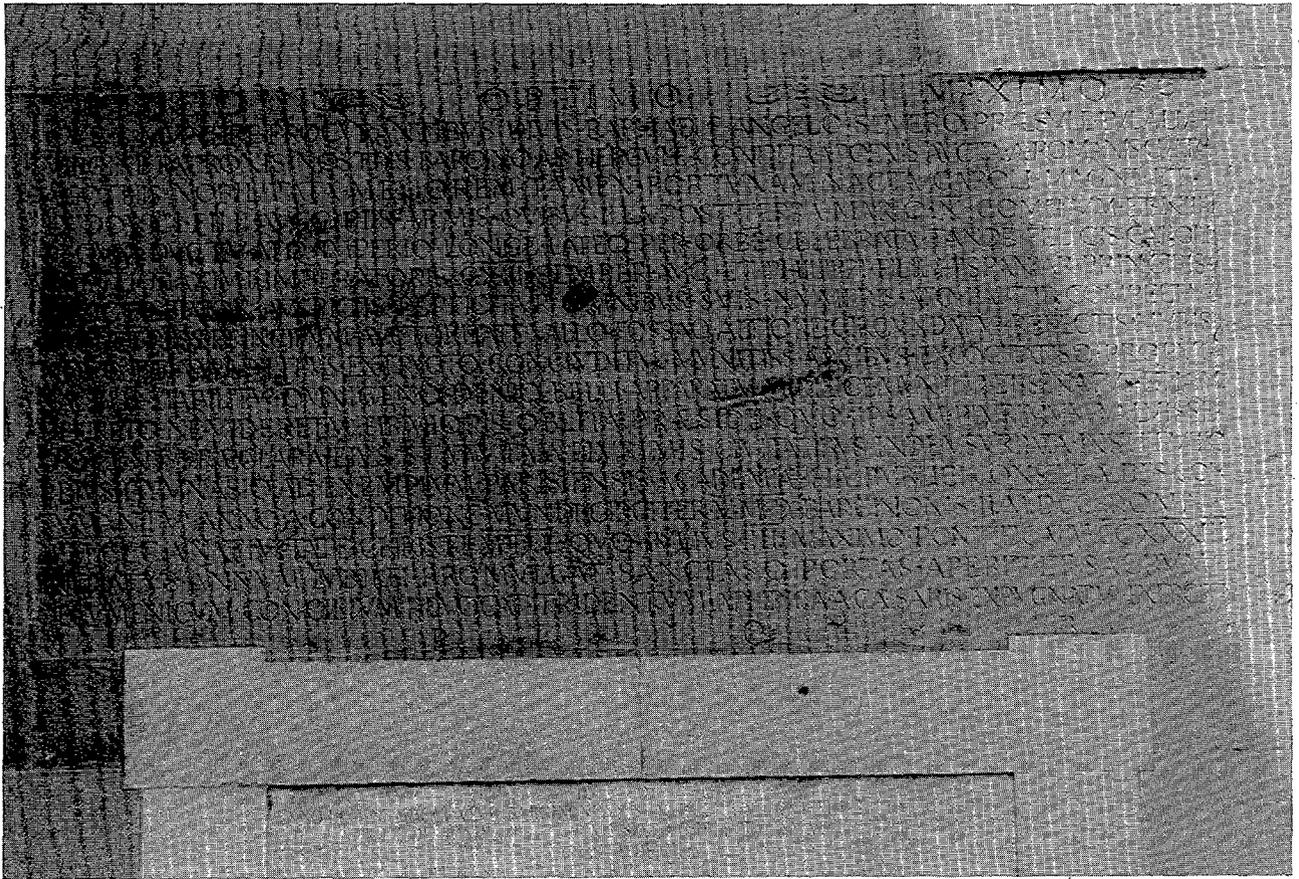

Figura 3. Lápida adossada als murs de l'Ajuntament (1550). Barcelona.
Figura 3. Lápida adosada a los muros del Ayuntamiento (1550). Barcelona.

Zeus, reuní a Pisa, la totalitat de l'exercit i el botí. Allà delimità un bosc diví, que consagrà al seu suprem ...” (O1. X Estrofa 3); “... Un cop repartides les despulles de la batalla oferí les primícies i com llavors, instituí el festival de cada cinc anys amb l'Olimpiada primera i amb els premis de la victòria ...” (O1. X Epode 3).

Una altra llegenda narrada per Pausànias (s. II d.C.), assigna a un altre Hèracles procedent de Creta, la fundació dels Jocs Olímpics, tot i que admeteix també la intervenció d'Hèracles, el fill d'Anfitrió, en la seva organització, precisament després de vèncer a Augias. No obstant això, ens movem en el terreny mitològic i per la nostra narració ens convé acceptar el protagonisme de l'Hèracles heroi, a qui com hem assenyalat, els llatins anomenaven Hèrcules.

Pel que sembla, Gerió, el gegant de tres caps i tres torsos, que habitava amb els seus ramats de bous en l'illa d'Eritia (situada prop d'Espanya), envaí la Península Ibèrica, destronant a Tubal rei d'Iberia. Pirene, filla de Tubal fugint del gegant s'amagà en els boscos del nord de la península, però quant aquest ho va saber, provocà un incendi en el qual quedà atrapada la princesa. Assabentat Hèrcules de la malifeta comesa per Gerió, va córrer en ajuda de Pirene, la rescatà del foc, però no poder

pués de lo cual decidió construir una tumba adecuada a la categoría de Pirene. Comenzó a correr de un lado a otro, arrancó montañas y levantó una enorme pila sobre el lugar donde yacía el cuerpo de la princesa, hasta formar una verdadera cordillera que tomó el nombre de Pirineos. La tarea era muy dura y Hércules tuvo sed; en cuatro zancadas bajo hasta el pie de la montaña de Montjuïc (situada junto a Barcelona y el mar) para beber agua del mar. Se quedó prendado de la verde planicie que se extendía ante la montaña e hizo el propósito de fundar en aquel lugar una ciudad, en un descanso de sus múltiples trabajos. Aprovechando un tiempo libre, armó nueve naves emprendiendo viaje hacia el paraje que tanto le había impresionado. A mitad de navegación, se desató un temporal que dispersó las naves, las cuales a duras penas se refugiaron en tierras cercanas a Marsella. Sin embargo, faltó una nave que se consideró perdida. Hércules, pasado el temporal, se dirigió costeando hasta llegar al lugar escogido. Con agradable sorpresa, comprobó que un grupo de su gente trabajaba ardentemente para cumplir su deseo y habían iniciado la construcción de la ciudad. La barca perdida había escapado al temporal y había llegado a su destino. Para glorificar el recuerdo de la gesta,

evitar la seva mort. Hèrcules matà el gegant a cop de sageta o a cops de maça (no existeix acord sobre aquest extrem), després d'això decidí construir una tomba adequada a la categoria de Pirène. Començà a córrer d'un costat a l'altre, arrencà muntanyes i aixecà una enorme pila en el lloc on jeia el cos de la princesa, fins formar una veritable serralada que prengué el nom de Pirineus. La tasca era molt dura i Hèrcules tení set; en quatre camades baixà fins el peu de la muntanya de Montjuïc (situada junt a Barcelona i el mar) per beure aigua del mar. Es quedà enamorat de la verdor de la planícia que s'extenia davant la muntanya i va fer el propòsit de fundar en aquell indret una ciutat, en un descans dels seus múltiples treballs. Aprofitant un temps lliure, armà nou naus emprenent viatge fins el paratge que tant li havia impressionat. A mig viatge, es desencadenà una tempesta que dispersà les naus, les quals amb prou feines es refugiaren en terres properes a Marsella. No obstant això, mancà una nau que es considerà perduda. Hèrcules, pasada la tempesta, es dirigí costejant fins arribar al lloc escollit. Amb agradable sorpresa, comprovà que un grup de la seva gent treballava arduament per complir el seu desig i havien començat la construcció de la ciutat. La barca perduda havia escapat a la tempesta i arribà el seu destí. Per gloriificar el record de la gesta, Hèrcules donà a la nova ciutat el nom de "Barca-nona", bar-

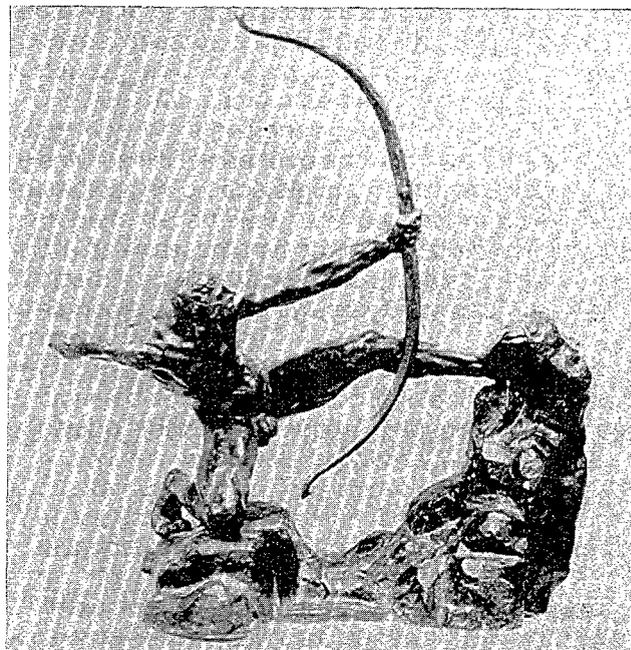

Figura 4. Hèrcules Arquer, bronze (1909). Emile-Antoine Bourdelle.

Figura 4. Heracles Arquero, bronze (1909). Emile-Antoine Bourdelle.

Hércules dio a la nueva ciudad el nombre de "Barcelona", barca novena, términos que el paso del tiempo convirtió en Barcelona.

Alrededor de esta leyenda, existen diferentes interpretaciones sobre el origen de las nueve naves, relacionándolo con un viaje de Hércules al país de las amazonas (Justino s. II o III) o dirigiéndose con ellas a socorrer la ciudad de Troya (Rodrigo Jiménez de Rada s. XIII).

Barcelona a lo largo de los años, ha conservado la tradición hercúlica. Aún hoy puede contemplarse una fuente coronada por la figura de Hércules, transitar por una calle del barrio antiguo que lleva el nombre de Hércules y leer en una lápida gravada en 1550, adosada a los muros del Ayuntamiento: "Barcino ab Hercule condita".

La mejor representación escultórica de Heracles, es el "Heracles Arquero" de Emile-Antoine Bourdelle (1861-1929). Es la obra más conocida de este extraordinario escultor francés, que aunque colaboró con Rodin, tiene una personalidad propia de técnica segura y sobria, y una abundante producción de esculturas y dibujos. Su taller en París, se ha convertido en un bello museo, en donde se concentra gran parte de su obra.

Bourdelle moldeó el "Heracles Arquero" en 1909, bajo la forma de una escultura de grandes dimensiones (250.240), realizando después numerosas versiones y estudios en diferentes tamaños. El ejemplar en bronce patinado adquirido por el CIO, fue fundido en 1921 por Alexis Rudier, su altura con zócalo es de 71,5 cm y su longitud de 58 cm.

Figura 5. Hèrcules Arquer, bronze (1921). Emile-Antoine Bourdelle. Obra propietat del CIO.

Figura 5. Heracles Arquero, bronze (1921). Emile-Antoine Bourdelle. Obra propiedad del CIO.

Figura 6. Hèracles Arquer, bronze, última versió (1929). Emile-Antoine Bourdelle.

Figura 6. Heracles Arquero, bronce, última versión (1929). Emile-Antoine Bourdelle.

ca novena, termes que el pas del temps convertí en Barcelona.

Al voltant d'aquesta llegenda, existeixen diferents interpretacions sobre l'origen de les nauas, relacionant-lo amb un viatge d'Hèrcules al país de les amazones (Justí s. II o III) o dirigint-se amb elles a socòrrer la ciutat de Troia (Rodrigo Jimenez de Rada s. XIII).

Barcelona al llarg dels anys, ha conservat la tradició herculina. Encara avui es pot contemplar una font coronada per la figura d'Hèrcules, transitar per un carrer del barri antic que porta el nom d'Hèrcules i llegir en una làpida gravada en 1550, adossada als murs de l'Ajuntament: "Barcino ab Hercules condita".

La millor representació d'Hèrcules, és "l'Hèrcules Arquer" d'Emile-Antoine Bourdelle (1861-1929). És l'obra més coneguda d'aquest extraordinari escultor francès, que tot i que col·laborà amb Rodin, té una personalitat pròpia de tècnica segura i sobria, i una abundant producció d'escultures i dibuixos. El seu taller a París, s'ha convertit en un preciós museu, on es concentra gran part de la seva obra.

Bourdelle moldejà "Hèrcules Arquer" en 1909, sota la forma d'una escultura de grans dimensions (250.240), realitzant després nombroses versions i estudis en diferents tamanyos, L'exemplar en bron-

El "Heracles Arquero", es la imagen perfecta de un arquero en actitud de tensar el arco, mostrando toda la fuerza que esta acción requiere, en la que participan la totalidad de las estructuras anatómicas del cuerpo. Es la representación inequívoca del héroe enfrascado en uno de sus legendarios trabajos, pero a la vez puede interpretarse como la imagen de un concentrado tirador de arco, participando en un importante certamen deportivo. En 1924, en ocasión de los Juegos Olímpicos de París, el Comité Olímpico Francés solicitó a Bourdelle un cartel dedicado al acontecimiento. El artista que debía conocer bien las Odas Olímpicas de Píndaro y por tanto el papel de Heracles en la fundación de los Juegos, realizó varios dibujos de "Heracles Arquero", en diversas actitudes de su combate con las aves del lago Estinfalo. Este hecho, fue motivo de una exposición celebrada en el Museo Olímpico de Lausanne, en Octubre de 1991.

Si como parece el pebetero del Estadio Olímpico de Montjuïc, será encendido por medio de una fle-

Figura 7. Hèracles Arquer, dibuix pels Jocs Olímpics de París (1924). Emile-Antoine Bourdelle.

Figura 7. Heracles Arquero, dibujo para los Juegos Olímpicos de París (1924). Emile-Antoine Bourdelle.

ze patinat adquirit pel CIO, va ser fos en 1921 per Alexis Rudier, la seva alçada amb sòcol és de 71,5 cm i la seva longitud és de 58 cm.

“L'Hèracles Arquer” és la imatge perfecta d'un arquer en actitud de tibar l'arc, mostrant tota la força que aquesta acció requereix, en que participen la totalitat de les estructures anatòmiques del cos. És la representació inequívoca de l'heroi consagrat en un dels seus llegendaris treballs, però a la vegada es pot interpretar com la imatge d'un concentrat tirador d'arc, participant en un important certamen esportiu. En 1924, en ocasió dels Jocs Olímpics de París, el Comitè Olímpic Francès sollicità a Bourdelle un cartell dedicat a l'esdeveniment. L'artista que havia de conèixer bé les Odes Olímpiques de Píndar i per tant el paper d'Hèracles en la fundació dels Jocs, realitzà diferents dibuixos “d'Hèracles Arquer”, en diferents actituds del seu combat amb les aus del llac Estinfalos. Aquest fet, fora motiu d'una exposició celebrada en el Museu Olímpic de Lausanne, en Octubre de 1991.

Si tal com sembla el pebeter de l'Estadi Olímpic de Montjuïc, s'encendrà mitjançant una fletxa llançada per un arquer, l'acció tindrà una impressionant simbologia, al recordar que un arquer mitològic, Hèracles-Hèrcules, va ésser alhora fundador dels Jocs Olímpics i de Barcelona.

cha lanzada por un arquero, la acción tendrá una impresionante simbología, al recordar que un arquero mitológico, Heracles-Hércules, fue a la vez fundador de los Juegos Olímpicos y de Barcelona
